

Михайло Наєнко

«КТО СШИЛ КОСТЮМ?», АБО УКРАЇНСЬКА НАУКА ПЕРЕД КАТАСТРОФОЮ

Комусь, можливо, в пам'ятку, що такий лейтмотив був провідним в одній із мініатюр сатиричного репертуару Аркадія Райкіна в часи близької вже загибелі достославного СРСР. «Герой» тієї мініатюри намагався все-таки дізнатися, хто йому виготовив такий недоладний костюм: замість рукавів «пришпандьорили» холоші від штанів, плечі в піджака – перекособочені, гудзики пришиті «насмерть» так рівно, що пола полу доганяє, але... Крайнього в майстерні індошовиву той «герой» так і не виявив...

У такій приблизно ситуації ось уже котрий місяць перебуваю й я: мені заманулося дізнатися, хто ж, яка саме Академія наук чи які університети України *брали* участь у виготовленні Постанови Кабінету міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. Зокрема, 4-го пункту 12-го підрозділу її, в якому чорним по білому написано: «До опублікованих праць, які відображають основні наукові результати дисертацій, з відповідної галузі науки належать <...>

– статті у наукових періодичних виданнях **інших держав** (виділено мною. – *М. Н.*) з напрямку, з якого підготовлено дисертацію».

Оскільки слово «статті» не говорить ні про який обсяг чи кількість їх, я заглянув і в «На-

каз МОНмолодьспорт (була недавно в Україні ще й така «глокая куздра». – *М. Н.*) № 1112 від 17.10.12 року». У правому кутку наказу значиться, що його «Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 2 листопада 2012 р. за № 1851/22163». Пункт 2 цього паперу звучить так: «Установити, що:

2.1 за темою дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук необхідна наявність не менше 20 публікацій у наукових (зокрема електронних) фахових виданнях України та **інших держав** (ще раз виділено мною. – *М. Н.*), з яких:

* не менше чотирьох публікацій у виданнях іноземних держав або у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз».

Щодо кандидатських дисертацій вмонтовано таке саме роз'яснення, тільки з уточненням: «...Необхідна наявність не менше п'яти публікацій у наукових <...> виданнях України» і «не менше однієї статті у виданнях іноземних держав».

Мені подумалося: і в Кабінеті міністрів, і в МОНм олодьспорт, і надто – в Міністерстві юстиції працюють же не науковці-вчені, а чинов-

ники; отже, згадані Постанови й Накази готували, мабуть же, якісь там учені, а не чиновники. Заходив я на сайти Академії наук і провідних університетів України, перепитував у декого з колег із наукової сфери і... «дарма-дарма», як казав Стецько зі «Сватання на Гончарівці». На сайтах не залишено ніяких «підготовчих» слідів тих постанов та наказів, а знайомі науковці з академічних установ тільки знизували плечима: готувалося все те, мовляв, десь в Академії, але хто конкретно – вам ніхто ніколи не скаже. І я мимоволі з глибоким розумінням поспівчував згаданому вже «героєві» Аркадія Райкіна: він бо теж не дізнався, хто йому отак паскудно пошив костюм.

Важливо, проте, не «хто винен» і «що робити» («Это наши извечные вопросы», – як кажуть нині вже наші окупанти), а в якому ж напрямку і якими темпами почне розвиватися українська наука, якщо її продуцентів поставлено нині в такі умови? І де при цьому шукати якоїсь логіки?

Як мені здається, логіка тут мала б базуватися на найголовнішому принципі розвитку науки – діалозі. Головним двигуном зародження наукових відкриттів є, як учив нас ще Рене Декарт, сумнів. Один із новоявлених Лобачевських, скажімо, засумнівався, що « $8 \times 8 = 64$ » і з допомогою запропонованого ним способу довів, що не 64, а 65... Подальші ж кроки наука робить тому, що ще новіші Лобачевські чи Невекліди, сумніваючись у раніше відкритому чи доведеному факті, постійно спілкуються між собою, перебувають, отже, в науково-творчому діалозі й несподівано, але переконливо доводять: навіть не 65, а... 65 з половиною).

Традиційно у світі наукові діалоги іменуються конференціями, конгресами, семінарами та симпозіумами, результати яких потім оприлюднюються на паперових (нині ще й електронних) носіях і поповнюють полиці бібліотек наукової продукції. Згадаймо, як свого часу Карл Гаусс доповів науковому товариству про відкриту ним дивовижну теорему, котра стала широковідомою як «крива Гаусса»: в усіх 100 відсотках мудрості наших дурних голів (за тією «кривою») варта уваги (як геніальна й талановита) лише четвертина її. 1954 року Олександр Довженко, виступаючи на з'їзді письменників СРСР, показав дію цієї «кривої» у сфері занепаду радянського кіно, а в художній формі можливість «повернути назад» навіть ту четвертину (вирощеного, а потім скасованого «говорящего собачку» Шарикова) розкрив учасникам одного симпозіуму професор Преображенський – герой багатостраждальної в радянські часи булгаковської повісті «Собаче серце» (написана 1925, опублікована в СРСР 1987)...

Тим часом у 12-му підрозділі згаданої Постанови Кабінету міністрів значиться, що **матеріали** будь-яких театрів-симпозіумів не вважаються такими, що «відображають основні наукові результати дисертації»; все це, мовляв, «додаткові» публікації-апробації, яких після двадцяти основних може бути і сотня, і тисяча. У постанові № 567 ті основні публікації мають бути опубліковані лише в зарубіжних **періодичних (!)** виданнях, або таких, що введені в «наукоцентричні бази». Такого слова, до речі, український правописний словник ще не знав, і тому жоден комп'ютер його «не бере» в принципі: розділяє на дві частини або підкреслює цю ще одну «куздру» червоною хвилястою лінією. Втім, комп'ютер, як сказав би відомий у минулому «вождь», не аргумент («незнание, – казав він, – не аргумент»), і тому важливішим видається інше. В найменовані «наукоцентричні бази» жодне українське видання (навіть академічне) не введене. Принаймні – з гуманітарних дисциплін. Вихід для дисертанта один: шукати в зарубіжних країнах лише **періодичну** наукову пресу. У Європі й Америці до таких періодичних видань достукатися молодому українському дисертанту практично неможливо; коли йдеться про, скажімо, давню філологію, то досліджень із неї не візьмуть хоча б тому, що англо-німецько-івритсько-японська «наукоцентрична база» не має в своєму арсеналі наших «старих», але вічно живих у науці, **ятя, ера** чи всіляких там **іжиць**. А передаючи їх у ті періодичні журнали електронним шляхом, кляті Інтернети їх не розпізнають і змішують так, як ото відомі горох із капустою. Залишається одне: шукати відповідну періодику треба лише в тій частині Азії, на якій розмістився наш колишній «старший брат», а теперішній Каїн-окупант, тобто – в Росії. Їхні шустрі видавці поспішили ввести в згадані «бази» не лише свої періодичні, а й деякі неперіодичні видання. Бізнесовий нюх у них, як виявляється, розвивався в стократ оперативніше, ніж у нас, і до того ж не лише на московсько-петербурзьких просторах, а й у місцях, котрі розселилися «до самих до окраїн». І полетіли скромні валютні заощадження українських дисертантів аж до Чебоксар чи Саратова, аж до Єйска чи Владивостока, аж до Улан-Уде і Тамбова. Опублікувати в їхніх «базових» виданнях що-небудь без валюти, а «по старій дружбе» – надія даремна; вони ніколи не забудуть своєї ще старішої приказки, що «тамбовський волк тебе друг» і що дармовим буває лише «сир в мышеловке».

Те, що за таких обставин російська казна збагатиться протягом кількох років значно більшою сумою, ніж недавно обіцяний нею українським безгосподарникам кредит у п'ятнадцять

мільярдів лимонів – лише один акт цієї драми. У другому – винятково абсурдна ситуація в науці як такій. Уявімо, що Великобританія – батьківщина Шекспіра й Байрона – змусила своїх майбутніх докторів наук апробувати нові дослідження про тих же Шекспіра й Байрона десь у Каталонії, Сан-Ремо чи Гваделупі... Та був би той британець навіть «семи пядей во лбу», він до такого ніколи б не додумався. Бо, по-перше: де ж краще розуміються на творчості Шекспіра чи Байрона, ніж у самій Великобританії? А по-друге: це ж яке приниження (по-народному – «ганьба!») вітчизняної науки й науковців **узакнюється!** Та ж «на лице», як кажуть жаргоністи, цілковита недовіра до їхньої спроможності і, зрештою, дискредитація їх. На такий крок шануюча себе держава – країна гордих британців і Робінзона Крузо – «ни при какой погоде» не зважиться. А інші країни? В жодній європейській чи американській державі такого немає: ні Франція, ні Іспанія, ні Чехія, ні США чи Канада своїх майбутніх кадрів вищої кваліфікації навіть не подумали б виштовхувати за кордон із простягнутою рукою (подайте, мовляв, друковану милостиню!?) та змушувати їх збагачувати чужу казну... Там на ці речі дивляться з позицій власного наукового гонору й честі й чомусь усьому такому подібному завжди скажуть: «Зась!» Або навіть давніми словами Тараса Григоровича: «В своїй хаті своя й правда, // І сила, і воля». А в нашому сьогоднішньому – будь ласка: дослідження про львівських романтиків, дисертанте, апробууй у чукотському альманасі «На севері диком», про особливості розвитку давньої української мови публікуй дослідження на сторінках камчатської мовознавчої періодики. Не виключено, що задіяний буде й «город Глупов» із відомої повісті Салтикова-Щедріна чи «оспіваний» журналістом і письменником А. Зорич-Локтем «город Мухосранск» (див: Абашев В., Белоусов А., Цивьян Т. Геопанорама русской культуры: провинция и её локальные тексты. Москва, 2004).

Питаємо самих себе: кому й навіщо потрібен цей абсурд? На таке моє запитання один відповідальний за науку чиновник з одного не менш відповідального ВНЗ України проказав: «Розумієте, в Україні понад 250 університетів та наукових установ, у яких є спеціалізовані вчені ради з захисту різних дисертацій; вони щороку «видають нагора» скільки докторів та кандидатів наук, що Вашим європам і америкам не призначиться навіть у сатанинському сні... Наукова вартість їх у багатьох випадках дуже сумнівна, отже, щоб пригальмувати хоча б трохи торохтіння цієї («трах-тара-рах») колимаги, тому й запропоновано для дисертантів отой 12-й пункт Постанови Кабміну № 567». Я подумав: «Якщо

деякій частині кращої половини людства зашити деякі їхні звабливі місця – то з проституцією в усьому світі назавжди буде покінчено. Дарма, що ця спеціальність – „первейшая древнейшая”. Але, так подумавши, сказав: «Заборонні акції в сфері проституції, наприклад, ще ніколи не давали позитивних наслідків. Пригадаймо, років п'ятнадцять тому з'явилася постанова українського ВАКу про те, що наукові публікації в збірниках матеріалів конференцій уважатимуться для дисертацій не основними, а тільки додатковими, і тоді, за яких-небудь півтора-два роки, всі університетські та академічні збірники конференцій перейменувалися на «Студії», «Дослідження», «Проблеми», «Наукові обрії» та інші ерзаці. «Голь на выдумку хитра», як знаємо. Отже, і в цьому випадку (закордонні публікації!) телеграфного стовпа ніхто не буде перестрибувати; обійдуть його з такою ж спритністю, до якої ніякому чиновнику ніколи не дорости.

Відповідальний науковий чоловік до цих моїх міркувань поставився... відповідально. «Я Вас розумію, – сказав він, – але постанови на те й приймаються, аби їх виконувати». Я кивком голови ніби підтримав його, але запитальний знак при цьому з моєї свідомості не зник: «Кто сшил костюм?» І на якого науковця розрахована ця гамівна сорочка? Втім, у відлуння такого запитального знака можна й не вслухатися; там звучатиме дуже чітко: «На нашого ж, вітчизняного...» Але чи підніметься від цього рівень наукового мислення в самій Вітчизні, і чи збільшиться відтак кількість українських лауреатів Нобелівської премії, число яких нині дорівнює нулю?... Питання, думаю, не риторичне.

А відповідь на нього з'явиться не сама собою. Колись казали: кадри вирішують усе. В освіті й науці оновленням кадрів навіть не пахне. Спромоглися тільки на заміну кримінального керівника освітою й наукою Табачника, а його ж охвістя то залишилося «при ділі!» Воно й не збирається перезавантажуватися (особливо в ділянці підготовки кадрів вищої кваліфікації). Чи руки у верхів не доходять, чи немає усвідомлення, що ніякі закони ні про яку освіту «старі» кадри виконувати не збиралися й не збиратимуться. У європах та америках, як тільки приходить до керівництва нова влада, то змінюють навіть замки та ключі в усіх кабінетах. А про тих, хто замикався замками старими, годі й говорити. У нас же тільки й розбалакують про якусь люстрацію, а коли вона набуде реальної чинності хоч би в галузі підготовки кадрів вищої кваліфікації? Гей, хто в Лузі?..